

Anmeldelser

HARALD NIELSEN: *Geniets Ildprøve. Udvalgte essays 2*. Udgivet af Nina Bjørneboe. Forlaget Georg Ryders Eftf. Vanløse 2005. ISBN 87-981205-8-1. 214 sider. Kr. 230,00 (inkl. forsendelse).

Kan bestilles ved forlaget: Adr.: v/ Nina Bjørneboe, Axel Heidesgade 16, 1. th., 2300 København S; tlf.: 38 19 72 10; e-post: ninary@mail.dk.

»OM AT RIVE LÆSEREN UD AF SLENDRIAN«

»»D erfor maa man undrende spørge: hvorfra har vort Folk faaet denne lange Taalmodighed? Skulde man tvivle om vort Lands Fremtid, vilde den væsentligste Grund være den Fattigdom, den Nøjsomhed, den Mangel paa Personlighed vor Intelligens har vist paa Aandsudviklingens Omraade ved gennem tredive Aar uden nogen væsentlig Udvidelse at have bøjet sig under Georg Brandes' Aandsherredømme« (s. 53).

Således skriver Harald Nielsen i sit fremragende essay 'Om Realisme' fra 1904. Når Harald Nielsen undrende spørger til det faktum, at vi gennem tredive år affandt os med en åndelig horisont under Brandes' lærestol og altså herredømme, ja lod os sætte på plads af hans kulturfjendske tyranni, så sigter Harald Nielsen til de forelæsninger, Brandes holdt på universitetet i løbet af 1871 og 1872. Den 3. november 1871 tog foredragsrækken sin begyndelse under overskriften »Hovedstrømninger i det 19. Aarhundredes Litteratur«. Verdensborgeren var kommet hjem fra en længere europæisk rejse med bl.a. kunststudier i Italien, og nu skulle han forstå at stille danskerne tidens diagnose. Nu skulle han belære danskerne, vække de dorske intellektuelle, befri dem, og føre dem den rette vej *fremad*. Med disse forelæsninger tog omstyrtelsen af det åndsliv, der i sin kerne var dansk og derfor kristent for så vidt sin begyndelse. Og ånden var redebon, eller også var den bare slap. Brandes fik en dundrende succes med sin omvendelse, for

Anmeldelser

danskernes »lange Taalmodighed« rakte jo ikke kun i de nævnte tredive år, nej, vi kæmper den dag i dag mod sejlivede efterdønninger af Brandes' indsats. Vi gør det i den kulturkamp, det blev muligt at føre også med politiske midler, da Det radikale Venstre siden 2001 ikke mere som en naturlov er enhver regerings støtteparti, men nu i stedet måtte se sig forvist fra denne rare plads af ærkerivalen Dansk Folkeparti. »Uha-uha«, siger man i de rene radikale cirkler og i hoforganet *Politiken*, såvel som i andre humanistiske lommer, hvor det er bornert og indskrænket tale at nævne ordet »dansk«. Man er vel efterkommere af Brandes og hans kosmopolitisme. Danskhed er en alt for snæver størrelse, nej, må vi bede om menneskehed, abstraktionerne kan vi følsomt-lidenskabeligt forholde os til. Men den jævne dansker – og selvom de (kultur)radikale næppe har meget til overs for denne – sagde altså nej. Han havde fået nok, og satte de radikale fra bestillingen. Der var dømt »systemskifte«. Masseindvandringen fra de muslimske lande måtte høre op, sagde den danske vælger, der således gik til modangreb på sine opdragere, sine »stuerene« formyndere.

En del tyder på, at det *er* slut med det brandesianske regimente, om end humanismens drømmesyner altid vil udøve stor tiltrækning på de rodløse.

Harald Niensens »lange Taalmodighed« blev i sandhed lang. Den varede i 130 år. »Hvorledes er det gaaet til, at man saa længe har baaret dens Aag?«, spørger Harald Nielsen med rette (s. 52), og gennem Nina Bjørneboes udgivelse, har nye læsere fået mulighed for at læse dette fremragende essay, hvad man bør gøre, om man er optaget af systemskiftet, eller man bare ønsker at blive klogere på sin egen tid og på sig selv. Sjældent har jeg så udpræget haft den fornemmelse, at »alt af ånd er samtidigt« (Jørgen Bukdahl). Hvad Harald Nielsen siger i 1904 er helt centralt i dag, 100 år senere. At læse Harald Nielsen er at få gennemlyst hele det åndelige klima, jeg siden min studentereksamen i 1973 er færdedes i. Harald Nielsen er med til at besvare mangt og meget. For så vidt også, hvorfor kapitallogik var en vigtigere disciplin på musikinstituttet ved Aarhus Universitet end kontrapunkt var det i mine år der i 70-erne. Også for studenteroprøret var Brandes nemlig en forudsætning, og som Karl Marx var også han elev af Hegel. Der går unægtelig en lige linje fra Den franske Revolution over Brandes'

Anmeldelser

forelæsninger til 1968, og til det politisk-åndelige klima, der fulgte. Men som altså synes standset ved valget i 2001. Ingen har beskrevet denne udvikling stærkere og mere indgående end Søren Krarup i hans måske vigtigste bog fra 1984 *Det moderne sammenbrud* – med rettidig omhu genudgivet af Gyldendal netop i 2001! Og Søren Krarup har ofte betonet den store betydning, det har været for ham at læse Harald Nielsen.

Hvordan kunne det lykkes Brandes at fordreje hoved (og hjerte) på såvel sin samtid som sin eftertid? Eller med Harald Niensens ord (s. 53): »...men det kan ikke nægtes, at det (Brandes sagde) rummede en Tiltrækning, der var en betydelig Fare, thi det gjorde det muligt for ethvert lille krushovedet Pigebarn at tro sig begejstret for Friheden.« Brandes tilbød sine proselytter et letfatteligt system, »en slags Helbredelsesmetode for Gammeldagshed og Bornertthed i ti Seancer – Helbredelsen garanteret.« (S. 54). Oh, at være ombord i udviklingens togstamme, som han skildrer det i 'Det moderne Gjennembruds Mænd' (1883). De konservative kræfter er passagerer i et stillestående tog, og de tror indbildsk, at det er dem, der bevæger sig, da de passeres af et »uhyre, aldrig rastende, endeløst Tog. Menneskeheden evige Higen mod en stedse idealere opfattet Frihed. Civilisationens endeløse Triumftog.« 'Problemer under Debat' (s. 35). 'Den frie Tanke' (s. 44). Læs selv hos Harald Nielsen, hvorfor dogmet om »Den frie Tanke« udrettede så stor skade. Som han konkluderende siger det: »ved at behandle Tanken som fri gør man Vold paa dens Væsen.« (s. 45).

Hvor slutter Harald Nielsen sit opgør med Brandes og de frugter, han såede? Det gør han samme sted som Karl Wintrup gør det i Jakob Knudsens *Gjæring-Afklaring*. Karl lod sig på et ungdommeligt og ufærdigt tidspunkt af sit liv bedøve af brandesianismen i den skønne Rebekkas skikkelse. Det havde vel mange af os gjort med!

Således forsøgte han løsrivelsens og nedbrydelsens golde vej, men kunne alligevel ikke leve i »Naturens mægtige Stemning« og på drømmen. Han måtte hjem, hjem til virkeligheden, i Karls tilfælde til den højskoleopgave, der ventede på ham. Hjem til Henriette, der var og forblev jorden tro. Hjem til den virkelighed, der var og altid er konkret.

Anmeldelser

Harald Nielsen er kongenial med Jakob Knudsen. I hans bøger øjner Harald Nielsen det »grundoprindelige, det saa stort anlagte og saa dybt gribende, at de (bøgerne) alene er nok til at forsvare brugen af ordet »en ny Tid«« (s. 69). Han finder også det »grundoprindelige« hos andre digtere, således også hos Johan Skjoldborg, hvis *En Stridsmand* får smukke ord med på vejen. »Han (Skjoldborg) ser det naturlige og finder Skønheden bag det« (s. 67).

Harald Nielsen bemærker (s. 51), at Brandes aldrig kom til at tage stilling til »vort Lands største Geni i det nittende Aarhundrede«, og dermed mener han Grundtvig. Harald Nielsen mener også, at Brandes aldrig formåede »at udtrykke eller gøre sin Indflydelse gjældende paa det Kulturarbejde, denne havde sat i Gang.« Se, dette sagde Harald Nielsen i 1904. Da kunne han ikke vide, hvad der siden skulle følge. Når den grundtvigske højskole i dag er løbet over ende og har lagt sig selv i graven, så kan man med megen ret spørge, om ikke netop dette skyldes giften fra Brandes, hans dybe had vendt mod danskhed og kristendom. Jo, der er al mulig grund til »at bore denne Plimsoller i Sænk, for at den ikke skal opsluge flere unge Kræfter ved Pumperne.« (s. 58-59).

'Om Realisme' er til selvafklaring, men det er nu alt, hvad Harald Nielsen skriver, for intet er ligegyldigt. Han skriver perspektiverende om Thomas Mann, om »»Buddenbrooks«« (her s. 93), en af Tidens faa betydelige Bøger« (i 1912 skriver han sit essay); og han skriver ætsende om Steinbecks *Mus og Mænd*, om den forkætrede Lennie. Harald Nielsen er ingen ven af sentimentaliteten, og overalt må æstetikerens holde for, og når Thomas Mann selvbiografisk siger om den moderne forfatter Tristan i sin novelle af samme navn, at med den »Skikkelse holdt jeg Dommedag over en daarlig Del af mig selv, Æstetvæsenet, hin visne Kunstighed, i hvilken jeg ser Faren frem for alle farer« (s. 91) – ja, så er Thomas Manns tilgang til sin metier, som den skal være. Sanddru og sandhedssøgende; litteraturen står i samvittighedens tjeneste.

Endnu et essay skal behandles, 'en moderne Reaktionær' fra 1938. Vor post-brandesianske tid, eller blot vor tid, der er i færd med at styre fri af Brandes, har genopdaget en gæv og munter gubbe fra det gamle England: G. K. Chesterton (1874-1936). Genudgivelser vil følge. Chesterton er et livgivende paradoks. Hans

Anmeldelser

appetit på tilværelsens mangfoldighed er legendarisk, og trods titlen på en af hans bøger, *Orthodoxy*, så synes han ikke det mindste ortodoks, men er det vel ikke desto mindre, idet hans gerning så ganske klart udspringer af ståstedet, af kristendommen. Også selvom der skete noget med ham. I 1922 skiftede han konfession, forlod Den engelske Højkirke til fordel for Romerkirken. Hvad får en englænder til at foretage dette skifte? I Chestertons tilfælde først og fremmest hans malmfulde betoning af traditionen, for hvor finder man traditionen mere autoritativt (og autoritært?) udtrykt end netop her? »Traditionen«, siger Chesterton, »er Demokrati ned gennem Tiderne. Demokratiet indskærper, at vi ikke maa lade haant om en god Mands Mening, selv om han er vor Staldkarl, og Traditionen, at vi ikke maa lade haant om den, selv om han (Staldkarlen) er vor Fader« (s. 133).

Chesterton skal ikke læses for hurtigt. Han skal læses som Kierkegaard, hvem Harald Nielsen da også et par steder trækker linjer til. »I Tankegangen (altså hos Chesterton) er der en Tilnærmelse til Kierkegaardske Ideer.« (S. 124) Og Harald Nielsen siger om Chesterton, at »han river Læseren ud af Slendrian. Han pløjer hans Grundstemning op, saa at nyere og friskere Lag kommer for Dagens Lys. Han frembringer en Følelse af Aabenhed og Frugtbarhed, der i sig selv er religiøs.« (S. 122). Dette er ord, der også passer på subjektet for denne bogomtale, på Harald Nielsen selv. Han forstår gennem sit gnistrende skrevne ord, at lade »friskere lag komme for dagens Lys«. Han er en eminent vejviser til den skatkiste, der er fyldt med åndelig rigdom. Han lader sine hovedpersoner selv tale, her Chesterton, hvad han kan gøre, da han selv er bag hylsteret, under huden og inde ved sjælen. Harald Nielsen er kritiker, men først er han selv tænkeren, forfatteren og sprogets mester.

Det er en vigtig gerning, Nina Bjørneboe tog sig på, da hun i 1983 udsendte første del af Harald Niensens essays, *Ravkuglen*. Nu foreligger så anden del, og i sit forord til *Ravkuglen* nævner Nina Bjørneboe også et bind 3 og et bind 4, så vi har noget at se frem til.

Sluttelig skal her også nævnes Nina Bjørneboes biografi: *Manden der overlevede sin skæbne – Harald Nielsen 1879-1957*.

Niels Martin Lasthein